

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ВІРША “IF” РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ПІДХІД ВАСИЛЯ СТУСА

Соха Ольга Валеріївна,

студентка

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0009-0001-0873-6069

Линтвар Ольга Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології і перекладу

Національного авіаційного університету

ORCID ID: 0000-0003-4671-5514

У статті розглядається перекладацька діяльність Василя Стуса, а саме його переклад вірша Редьярда Кіплінга “If”. Основна увага приділяється порівняльному аналізу того, як обидва автори трактують концепцію свободи і відповідальності через поетичні образи та стилістичні засоби. Вірш Кіплінга, написаний у формі поради батька своєму синові, відзначається ідеалізацією самостійності та мужності в умовах життєвих випробувань. У свою чергу, переклад Стуса не лише зберігає оригінальну сутність мотиву свободи, але й надає йому нові відтінки, характерні для українського контексту та ідеалів. Редьярд Кіплінг – один із найвідоміших англійських поетів і його вірш “If” вважається класичним твором, який виражає життєву мудрість і важливу філософію принципу моральної освіти та виховання. Процес перекладу досліджується як креативний акт трансформації, що дозволяє передати не лише лексичний, але й емоційний та культурний контекст оригінального твору. У статті також висвітлено аналіз того, як у перекладі відображаються ключові теми вірша, такі як мужність, витривалість та особистісна гідність. Самобутня індивідуальність Василя Стуса-перекладача виявляється у використанні контекстуально та оказіонально трансформованих фразеологізмів, які не лише адекватно передають емоційно-експресивне наповнення оригіналу, але й подекуди загострюють і драматизують авторські вирази. У статті розглядається процес перекладу, аналізуються стилістичні особливості перекладу, а також порівнюється оригінальний текст Кіплінга з українською версією. Зокрема, акцентується увага на тому, як Стус, будучи відомим своєю майстерністю в перекладі, зумів зберегти емоційну і семантичну глибину оригіналу, водночас адаптуючи його до українського культурного контексту. Стаття пропонує новий погляд на перекладацьке мистецтво Стуса, його інтерпретацію та адаптацію класичної англійської поезії для українського читача.

Ключові слова: переклад, Василь Стус, Редьярд Кіплінг, мотив свободи, художній переклад.

Sokha Olha, Lyntvar Olha. Interpretation of the poem “If” by Rudyard Kipling: the translation approach of Vasyl Stus

The article deals with the translation activity of Vasyl Stus, namely his translation of poem “If” by Rudyard Kipling. The main focus is on the comparative analysis of how both authors interpret the concept of freedom and responsibility through poetic images and stylistic means. Kipling’s poem, written in the form of a father’s advice to his son, is marked by the idealisation of independence and courage in the face of life’s trials. In turn, Stus’s translation not only preserves the original essence of the motif of freedom, but also gives it new shades that are characteristic of the Ukrainian context and ideals. Rudyard Kipling is one of the most famous English poets and his poem “If” is considered a classic work that expresses the wisdom of life and an important philosophy of the principle of moral education and upbringing. The process of translation is studied as a creative act of transformation that allows us to convey not only the lexical but also the emotional and cultural context of the original work. The article also analyses how the translation reflects the key themes of the poem, such as courage, endurance and personal dignity. The distinctive personality of Vasyl Stus as the translator is manifested in the use of contextually and occasionally transformed phraseology, which not only adequately conveys the emotional and expressive content of the original, but also sometimes sharpens and dramatizes the author’s expressions. The article discusses the process of translation, analyses the stylistic features of the translation, and compares the original Kipling text with the Ukrainian version. In particular, the article focuses on how Stus, being known for his skill in translation, managed to preserve the emotional and semantic depth of the original while adapting it to the Ukrainian cultural context. The article offers a new perspective on Stus’s art of translation, his interpretation and adaptation of classical English poetry for the Ukrainian reader.

Key words: translation, Vasyl Stus, Rudyard Kipling, motif of freedom, literary translation.

Вступ. Переклад є найважливішим засобом між-культурної комунікації, оскільки культура має особливе значення для перекладацької діяльності. Саме поезія є тим мовним мистецтвом, яке передбачає максимальне використання мовних засобів, а також творення нових поетичних образів, тобто нових семантичних зв’язків. Перекладачеві, який повинен бути водночас і поетом, висуваються великі вимоги. З одного боку, він повинен

зберегти мовну норму і досягти еквівалентності з текстом оригіналу, а з іншого – відобразити емоційно-естетичний зміст твору.

Письменник виробляє «свою окрему мову», має свої характерні вислови, звороти, будову фраз, свої улюблені слова. Дослідження емотивної лексики цікаве тим, що про справжню природу людських почуттів, пристрастей, емоцій, про їхню силу можна дізнатися завдяки

тій формі, яку вони набувають, потрапляючи з внутрішнього світу людини в зовнішній, тобто завдяки слову. Вивчення саме такої лексики є важливим і необхідним для усвідомлення ідейного змісту художнього тексту і для розуміння людської психології у цілому.

Матеріали та методи. Мета дослідження – перекладацька діяльність Василя Стуса та ефективність відтворення мотиву свободи у перекладі вірша Редьярда Кіплінга “If”.

Розгляд матеріалу дослідження передбачає застосування таких методів: індукція – для аналізу одиничних прикладів і засобів вираження для подальшого розуміння емотивності окремої культури загалом; метод порівняльного аналізу був залучений для порівняння характеристик засобів вираження емоцій в оригіналі і перекладі; семантико-стилістичний метод – аналіз взаємозв’язку мовних засобів і загального стилістичного забарвлення функціональних стилів.

Результати. Художній переклад є складовою частиною духовної культури людства. Метод перекладу має вирішальне значення для майбутнього життя художнього твору в новому для нього мовному та культурному середовищі. Перекладач може фальсифікувати оригінал, змушуючи автора висловлювати чужі йому ідеї; може «засушити» першотвір механічним копіюванням і перетворити його на музейний експонат, муляж, неспроможний нікого схвилювати.

Художній переклад збагачує кожну національну культуру, вносячи в неї думки та образи великих письменників усіх часів та народів. Ця подвійна роль перекладів художньої літератури зумовлює їх складну природу. З одного боку, переклад на будь-яку мову є частиною літератури, створеної цією мовою. Отже, він має підкорятися й усім тим закономірностям, які властиві оригінальним текстам, написаним цією мовою. Цей висновок начебто логічно випливає з попереднього засновку. Але в тому й полягає складна природа художнього перекладу, що не завжди ми можемо вкласти її в прокрустове ложе логічних міркувань. [4, ст. 36]

Художня дійсність першотвору, яка відтворюється в перекладі, виступає як каталізатор потенцій української літературної мови. Так реалізується взаємодія «свого» і «чужого» в перекладі. Переклад відбиває спосіб мислення автора оригіналу і його персонажів, відтворює риси їх психології, їх ставлення до навколишньої дійсності. Тут так само не можна припускати спрощень, як і в мові перекладу: герої іншомовного твору мають і в перекладі залишатися самі собою. Разом з тим незвичні для самого перекладача та його читачів особливості мислення та поведінки персонажів літературного твору мимоволі осмислюються як такі в процесі перекладу, що знаходить те чи інше відображення в його тексті. Ці, часом ледве відчутні, риси перекладу також є свідченнями синтезу в ньому іонаціонального, породженого оригіналом, з тим, що властиве культурі, якій належить переклад. Але при всіх відмінностях історичних і культурних традицій, суспільного й літературного розвитку, відбитих у першотворі і властивих тому середовищу, яке його засвоює

через переклад, між ними існує глибинна подібність, без якої переклад взагалі був би річчю нездійсненою. Ця глибинна подібність зумовлена інтернаціональною основою всіх культур світу [4, с. 41].

Вагомий внесок в розвиток українського перекладознавства зробив і Василь Стус. У його листах друзям можемо віднайти міркування про специфіку перекладу як феномену культури. Для нього переклад став актуалізацією спрямування на досягнення засад культури. Стус пропонує підхід до перекладу як до діалогу.

У зверненнях до рідних зв’язок між перекладом і свободою увиразнюється поруч із думками про виклики перекладацької праці і цінність комунікації із колегами. У багатьох листах він подає і тексти власних перекладів. Василь Стус сприймав перекладацьку творчість як спосіб самонаповнення. Із залишених йому в місцях неволі варіантів комунікації – переклад і листування виявилися тими способами буття які неможливо було заборонити.

У процесі перекладу відбувається творче перекодування тексту, що супроводжується частковою втратою інформації та додаванням нової, що залежить від естетичних, етичних та ідеологічних установок інтерпретатора. Переадресація тексту реципієнту, що не володіє мовою оригіналу, супроводжується змінами у прагматичній та семантичній структурі тексту. При перекладі художнього твору неможливо досягти повного збігу синтаксису, лексики, фонетики та зберегти стрункність вихідного тексту одночасно. Досить небезпечно далеко відходити від першотвору, адже можна втратити щось надзвичайно важливе, але й прагнення до буквалізму з ігноруванням законів мови перекладу не покращить якості перекладеного тексту. Оскільки ефективність перекладу досягається завдяки максимальному зближенню образу автора з образом перекладача, у сферу перекладознавчого дослідження вводять категорію образу самого перекладача як «точку перетину (свого роду «заломлення») авторських інтенцій та пресупозицій з читацькими перцепціями й експектаціями» [6, с. 242], що досліджується з позицій висвітлення перекладача як творчої особистості. Оскільки образ перекладача є «стратегією перекладу, зумовленою специфікою інтерпретації першотвору, в якій зміст, «закладений» автором, комбінується зі змістом, «доданим перекладачем» [6, с. 250], відтворення у перекладі авторського задуму відбувається саме так, як це відчув та зобразив інтерпретатор.

Співіснування та взаємодія образів перекладача та автора може впливати на подальшу долю перекладеного твору та на сприйняття у певній культурі. Результатом формування невірного стереотипу в уявленні читачів може стати ігнорування перекладачем ідіотилію письменника та схильність до надмірної адаптації його творів.

Історія перекладу вірша “If” Стусом свідчить про особливу важливість поеми для українського письменника, який помістив різні версії її перекладу в листах до сина Дмитра і дружини Валентини Попелюх. З листів Василя Стуса стає зрозуміло, що він захоплюється

Кіплінговим віршем і обрав його як засіб виховання власного сина. Також у листах дуже яскраво проявляється Стусова сентенція про те, що людині доводиться наполегливо працювати, щоб навчитися жити.

Малоймовірна літературна спорідненість Кіплінга і Стуса, суттєво розділених у часі і просторі, що характеризується глибокою спорідненістю останнього з першим, призвела до створення перекладу, який за суто літературною оцінкою може навіть перевершити оригінал [2, с. 17].

Василь Стус часто розглядає переклад як співтворчість, причому у його епістолярії з'являються вказівки на інтуїтивне відчуття перебування перекладача у просторі між мовами і смислами. Його відмова від дієслова *перекладати* на користь *віддавати* вказує на його прагнення відмежуватися від спрямування на буквальність.

Редьярд Кіплінг у своєму вірші "If" передає філософію стоїцизму, де самоконтроль, мужність, відвага, прагнення свободи і розуміння природи життєвих викликів виступають основними елементами людського буття. Василь Стус, перекладаючи цей вірш, не тільки зберігає основний мотив оригіналу, а й додає свої стилістичні елементи, підсилюючи акцент на свободі та внутрішній силі особистості.

У першій строфі:

*«Коли ти бережеш залізний спокій
всупер загальній паніці й клятьбі,
коли наперекір хулі жорстокої
між невірів ти віриш сам собі»* [7]

Стус акцентує увагу на збереженні «залізного спокою» та віри в себе навіть всупереч «хулі жорстокої». Внутрішня свобода особистості від зовнішніх впливів є центральною темою вірша. Вміння «берегти залізний спокій» та «вірити самому собі» підкреслює незалежність від зовнішніх обставин і думок інших людей.

Вже у другій строфі перекладу:

*«Коли ти вмєши ждати без утоми,
обмовлений, не станеш брехуном,
ошуканий, не піддаєшся злому
і власним не хизуєшся добром»* [7]

Він закликає нас протистояти негараздам життя, а саме брехні та злості. Для того, щоб справді досягнути висот в житті потрібно мати величезну силу волі та сміливість, щоб не «зламатись» під впливом обставин. Ці рядки також відображають внутрішню свободу людини, яка не дозволяє зовнішнім чинникам змінювати її моральні принципи.

Важливим аспектом свободи в оригіналі є контроль над своїми мріями та думками у рядках:

*«Коли тебе не порабують мрії,
в кормигу дум твоїй дух себе не дасть»* [7]

Цей переклад відображає здатність людини залишатися вільною від ілюзій та надмірного мислення, що може обмежити її свободу. Якщо людина навчиться користуватися силою думки повною мірою, то вона стане володарем всього Всесвіту. Потрібно завжди завершувати розпочаті справи, незважаючи на будь-які перешкоди, які можуть траплятися на шляху до цілі. Можна стверджувати, що поєднання слів у Стуса оман-

ливе, воно здається дещо пересічним, але насправді є дуже оригінальним, як і в цих рядках, що відповідають Кіплінгівському "If you can dream—and not make dreams you're master."

У строфі:

*«Коли ти годен правди пильнувати,
з якої вже зискують махлярі,
розбитий витвір знову доробляти,
хоча начиння геть уже старі»* [7]

Василь Стус передає мотив свободи через стійкість перед життєвими випробуваннями, коли необхідно знову й знову будувати своє життя. Цей аспект відображає здатність бути вільним навіть після втрат та невдач. Стус наголошує на тому, що не потрібно боятися проблем і негараздів в житті.

У Стуса в третій строфі зберігається цілісність образа воїна – у Кіплінга його герой взагалі не виявляє своїх емоцій: на карту все, що заробив працею. У Кіплінга *pitch-and-toss* (орлянка) та *one heap of all your winnings* (виграші) – ця гра слів створює ефект матеріальності гри, у Стуса цей значеннєвий відтінок збережено: «Коли ти можеш всі свої надбання поставити на кін, аби за мить проциндрити без жалю й дорікання – адже тебе поразка не страшить». В цілому Стус зберігає авторський синтаксис, наслідую розмір – шестистопний ямб – та навіть тип римування – перехресне [3, с. 161].

У наступній строфі переклад підкреслює волю та здатність триматися навіть коли всі сили вичерпано:

*«Коли змертвілі нерви, думи, тіло
ти можеш знову кидати у бій,
коли триматися немає сили
і тільки воля владно каже: стій!»* [7]

Цей аспект відображає ідею, що справжня свобода полягає в здатності рухатися вперед завдяки внутрішній волі.

Мотив свободи також проявляється у здатності залишатися гідним та простим, незалежно від соціального оточення:

*«Коли в юрбі шляхетності не губиш,
а бувши з королями — простоти»* [7]

Це підкреслює незалежність від зовнішніх соціальних впливів.

Отже, порада Стуса синові, написана в нелюдських умовах за тисячі кілометрів від дому, незважаючи ні на що, є «м'яким» посланням, яке відображає його віру в людську доброту. Те, що Стус був натхненний дійти такого висновку, безсумнівно, дуже промовисто свідчить про його прочитання вірша Кіплінга, а також про сам текст Кіплінга. Можливо, це приклад перекладача, який перекладає з культури в культуру задля зрозумілості.

Малоймовірна літературна спорідненість Кіплінга і Стуса, суттєво розділених у часі і просторі, що характеризується глибокою спорідненістю останнього з першим, призвела до створення перекладу, який за суто літературною оцінкою може навіть перевершити оригінал.

Перспективою досліджень визначено розуміння впливу Василя Стуса на розвиток української літератури, адже переклад може стати каталізатором для нових літературних тенденцій і стилів.

Література:

1. Алкашева С. С. Особливості передавання авторського стилю Редьярда Кіплінга в україномовних перекладах. *Молодь: наука та інновації: праці V всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених*, м. Дніпро, 28-29 листопада 2017 р. Дніпро, 2017. С. 15-32.
2. Голікова О. М. Переклади віршу Р. Кіплінга «Якщо» Стуса, Донцова та Стріхи в світлі теорії еквівалентності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: збірник наукових праць* / за ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. С. 473-486.
3. Григошкіна Я.В. Перекладацька діяльність Василя Стуса. *Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст: праці VI міжнародної науково-практичної конференції*, м. Вінниця, 20-21 квітня 2018 р. Вінниця, 2018. С. 157-162.
4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1982. 164 с.
5. Коцюбинська М. Х. Поет. Стус В. С. Твори: в 4 т. / за ред. М. Гончарук; Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Львів: Просвіта, 1994. Т. 1. С. 7-39.
6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
7. Синові. Редьярд КІПЛІНГ (в перекладі Василя Стуса): веб-сайт. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=1145>.
8. Kipling R. If: веб-сайт. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=573064>

References:

1. Alkasheva S. S. (2017) Osoblyvosti peredavannia avtorskoho styliu Rediarda Kiplinha v ukrainomovnykh perekkladakh. *Molod: nauka ta innovatsii: pratsi V vseukrainskoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh*. Dnipro, 28-29 lystopada 2017. [Peculiarities of transmission of Rudyard Kipling's authorial style in Ukrainian translations. Proceedings of the 5th All-Ukrainian scientific and technical conference of students, postgraduates and young scientists]. Dnipro. P. 15-32 [in Ukrainian].
2. Holikova O. M. (2009) Pereklady virshu R. Kiplinha «Iakshcho» Stusa, Dontsova ta Strikhy v svitli teorii ekvivalentnosti: zbirnyk naukovykh prats/ za red. L. L. Tovazhnianskyi, O. H. Romanovskyi. [Translations of Kipling's "If" by Stus, Dontsov and Strikha in the light of equivalence theory: collection of scientific papers]. Kharkiv: National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". P 473-486 [in Ukrainian].
3. Hryhoshkina Ya.V. (2018) Perekladatska diialnist Vasyliia Stusa: pratsi VI mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Translation activity of Vasyl Stus: proceedings of the VI international scientific and practical conference]. Vinnytsia. P. 157-162 [in Ukrainian].
4. Koptilov V.V. (1982) Teoriia i praktyka perekladu : navchalnyi posibnyk. [Theory and practice of translation: study guide]. Kyiv: Vyshcha shkola. 164 p.
5. Kotsiubynska M. Kh. (1994) Poet. Stus V. S. Tvory: v 4 t. / za red. M. Honcharuk [Poet. Stus V. S. Works: in 4 volumes / edited by M. Honcharuk]. Lviv: Institute of Literature named after T. G. Shevchenko, National Academy of Sciences of Ukraine, p. 7-39 [in Ukrainian].
6. Rebrii O. V. (2012) Suchasni kontseptsii tvorchosti u pereklyadi: monohrafiia. [Modern concepts of creativity in translation: monograph]. Kharkiv: Kharkiv National University named after V. N. Karazin. 376 p.
7. Synovi. Rediard KIPLING (v pereklyadi Vasyliia Stusa). URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=1145>.
8. Kipling R. If. URL: <https://www.poetryclub.com.ua/printpoem.php?id=573064>